

Томислав Ж. Јовановић*
Универзитет у Београду
Филолошки факултет

Оригинални научни рад
Примљен: 15. 09. 2020.
Прихваћен: 10. 11. 2020.

ВАРИЈАНТА АПОКРИФА О АВРААМОВОЈ СМРТИ ПРЕМА СРПСКОМ ПРЕПИСУ XIV ВЕКА

У оквиру циклуса апокрифа о Аврааму посебно место има састав под називом *Слово о Авраамовој смрти*. У њему се истичу мотиви Авраамовог гостољубља и праведности које су допринеле да он постане Божији миљеник. Окосницу апокрифа чини божја заповест да арханђео Михаило сиђе са неба и да дође у Авраамов дом како би му узео душу. Сусрет арханђела Михаила и Авраама заједно са његовом женом Саром и сином Исаком доприноси наративној пуноћи апокрифа. Посебно је сликовит мотив божјег силаска Аврааму да би му лично узео душу намамљујући га на јабуку. У српским преписима постоје варијанте у којима се негде каже да је Господ донео три јабуке Аврааму, а у другој да је уз јабуку понео и голуба. У додатку рада доноси се приређен текст *Слова* на основу преписа из манастира Савине, исписаном у XIV веку.

Кључне речи: апокриф, Аврамова смрт, српски преписи, издање текста.

Разликовање апокрифа од одговарајућих библијских књига често је сужејне природе, али не мање и начина како се приказују догађаји и дате личности. Зависно од тога у коликој мери је домаштана и надограђена апокрифна садржина, утолико је њихово неподударање веће или мање. Понекад се у Библији само наговештава одређени догађај или се неко

* tomjovan1@gmail.com

име тек спомене. Међутим, полазећи од тога, одговарајући апокриф шири приповедну основу и гради целовито дело. Спомињање Авраамове смрти налази се у Старом завету само у осмом стиху 25. главе Прве књиге Мојсејеве: „И онемоћав умрије Аврам у доброј старости, сит живота, и би прибран к роду својему.”¹ Насупрот тако оскудном библијском податку, постоји апокриф посвећен Авраамовој смрти познат у литератури као *Авраамов завет*.² То дело временом је достигло фабуларну разгранатост до те мере која је прерасла у варијанте. У српским преписима сачувале су се две знатно различите варијанте. Обе говоре о збивањима непосредно пре Авраамове смрти, али свака на свој начин. Оне се истовремено разликују и по обиму – једна је дужа, а друга краћа.

Дужа варијанта позната је у следећим српским преписима:

- крај XIII – почетак XIV века, Санкт Петербург, Руска Народна библиотека, број Q. п. I. 69, стр. 236–34а.
- XV–XVII век, Београд, Архив САНУ, број 56, стр. 178а–184б.
- 1618. година, Београд, Патријаршијска библиотека, број 253, стр. 140б–146б.³

Краћа варијанта налази се у следећим српским преписима:

- XIV век, манастир Савина, број 29, стр. 246–29б.
- 1409. година, Београд, Народна библиотека (стара збирка), број 828, стр. 17а–20б.
- 1520. година, Загреб, Архив ХАЗУ, број IV а 24, познат као *Либро од мнозијех разлога* или Дубровачки ћирилични зборник, стр. 39а–41а, без завршетка.⁴
- XVI век, Нови Сад, БМС, II 66, стр. 136б–137б, непотпуно.
- XVI век, Београд, Народна библиотека (стара збирка), број 104, стр. 64а–68а.

¹ *Свето писмо Старога и Новога завета*, превео Стари завет Ђ. Даничић, Нови завет превео Вук Стеф. Караџић, Београд 1967, 21.

² M. Delcor, *Le Testament d'Abrahams*, *Studia in Veteris Testamenti Pseudepigrapha*, 2, E. J. Brill, Leiden, 1975.

³ Издање: Т. Јовановић, *Апокриф о Авраамовој смрти према српском препису из 1618. године*, *Vis et sapientia: Studia in honorem Anisavae Miltenova*. Нови извори, интерпретацији и подходи в медијевистиката, Софија 2016. 149–164.

⁴ Издање: М. Решетар, *Либро од мнозијех разлога*. Дубровачки ћирилски зборник од г. 1520, СКА, Зборник за историју, језик и књижевност српског народа, Прво одељење, Споменници на српском језику, књ. XV, Ср. Карловци 1926, 57–59.

- XVII век, Софија, Народна библиотека, број 677, Тиквешки зборник, стр. 37а–40а.⁵
- XVII век, Београд, Народна библиотека (стара збирка), број 738, стр. 124б–134а.⁶

Овом приликом определили смо се за осврт на краћу варијанту овог апокрифа. На почетку дела, као покретач даљег одвијања радње, налази се божја заповест арханђелу Михаилу да сиђе на земљу преобликујући се у путника и да дође у Авраамов дом како би му узео душу. Мотив Авраамовог гостољубља простире се кроз део циклуса апокрифа који говори о његовом узорном животу. Исти мотив стоји на почетку и овог апокрифа уз додатно ускраћивање Авраамове жеље да обедује са путником намерником. Пошто је ђаво, будући љубоморан на Авраамову врлину, затворио све путеве који воде према његовом дому, Авраам је истрпео пет дана без обедовања. У једној варијанти *Слова* (у Дубровачком ћириличном зборнику), уместо ђавола који је препрека за остварење Авраамове жеље да угости путника, реметиоци су Јевреји. Цео апокриф прожима мисао да је Авраам божји миљеник и да је он у непрестаној заштити и љубави која долази са небеса. Стога је сваки део радње у овом делу осмишљен тако да Аврааму треба да се угоди пред његов растанак са душом. Врхунац испуњења његових жеља догодио се када је он пожелео да га арханђео узнесе у телу на небо како би се упознао са вишњим тајнама, што Бог одобрава примајући га као госта. Авраамово непрепознавање арханђела Михаила одржава се све до тренутка када његов син Исак усни да је гост дошао у њихов дом да би узео венац са главе, то јест душу, његовом оцу. Када Авраам сазна ко је непознати путник, отада се у делу још више приближавају земаљско и небеско, што је иначе честа одлика апокрифа. Авраамов увид у неке од небеских тајни као да је успоставило још већу блискост између њега и Бога.

Пошто божје настојање да арханђео Михаило узме Аврааму душу није успело, Бог дарује свом миљенику да проживи још тридесет година. Како је смртност неминовно намењена и самом Аврааму, Бог је после додатних година послао арханђела Рафаила да заједно са смрћу приђе Аврааму и узме му душу. Да се Авраам не би уплашио смрти, Бог је за-

⁵ Издање: Н. А. Начовъ, *Тиквешки рѣкописъ*, Сборникъ за народни умотворения, наука и книжнина, 8, София 1892, 25–27.

⁶ Обе варијанте преведене су на савремени српски језик у књизи *Апокрифи. Старозаветни, према српским преписима*. Приредно и на савремени језик пренео Томислав Јовановић, Библиотека Стара српска књижевност у 24 књиге, књига 23, I том, Просвета – Српска књижевна задруга, Београд 2005, 395–412.

поведио да она буде у красном изгледу, што је Авраам ипак прозрео и у разговору са њом, она му саопштава да само њему долази тако украшена јер је праведан, а грешницима долази у правом и страшном изгледу. Божије настојање да узме Аврааму душу достиже градацију на самом крају апокрифа. Као да је после свега морало да се догоди да Бог лично сиђе са небеса носећи у руци три јабуке како би их предао Аврааму, а за узврат да му узме душу. Овде се јабуком као даром од Бога повезују два света – пролазни (земаљски) и вечни (небески), мада се она као симбол судбинских преврата у људском роду према веровању доводи у везу са грехом који су Ева и Адам починили по наговору ђавола док су још били у рају. Насупрот библијској сцени стварања Адама из Књиге постања, уметнички оличеној у Микеланђеловој слици на којој се приказује тај тренутак, у апокрифу о Авраамовој смрти Бог као да подсећа на ону јабуку изневеравања првих људи и сада преко ње опомиње на вечно кажњавање смрћу за непослушност. Ова сцена додатно је обogaћена у Тиквешком зборнику, у коме Господ силази са неба у велелепном изгледу као гост и даје Аврааму „јабуку и голуба лепа”. Уочава се јасна разлика да у тој варијанти нису три јабуке већ једна. „Голуб лепи” овде усложњава читаву симболику. У тренуцима када душа излази из тела, она се често поима као бели голуб. У тиквешкој варијанти Господ носи голуба наговештавајући Аврааму да његова душа само што се није преселила или претворила у ту лепу птицу, што се и догађа када Авраам посегне руком за даровима. Слика је потпуно супротна од оне у Микеланђеловој представи стварања Адама – тамо Господ удахњује душу и живот, а у *Слову о Авраамовој смрти* он узима оно што је на почетку стварања света даровао људском роду. Као да се тиме исказује непрестано трајање у коме Бог учествује у свој променљивости око које се одвијају живот и смрт.

За основу издања текста *Слова о Авраамовој смрти* узели смо препис из XIV века који се налази у зборнику манастира Савине под бројем 29. Овај зборник веома је богат апокрифним саставима и као такав спада у српске сачуване рукописе са најбројнијим делима ове врсте. Поред наведеног слова у њему су још следећи апокрифи: *Књига о Адаму и Еви*, *Варухово откровење*, *Слово о Мелхиседеку*, *Авраамово Гостољубље*, *Слово о Исаку*, *Слово о праведном Аврааму*, *Слово како Сара учаше свог мужа Авраама*, *Слово пророка Самоила*, *Слово о Антихристу*, *Слово Јована Богослова о другом Христовом доласку*, *Слово о поучењу свете Анастасије црноризнице*, *Житије светог апостола Петра*, *Слово Јована Богослова о Богородичином успењу* и *Обилажење Богородице по мукама*.

Иако је ово најстарији сачуван апокрифни зборник, у њему је приметан приличан немар писара, што се уочава и у *Слову о Авраамовој смрти*. Већ на почетку налази се појава која је за српскословенску норму нерегуларна. Уместо акузатива једнине употребљен је номинатив једнине у реченици *Њгда посла господь арх(а)нг(е)лъ миханлъ*, где би требало да стоји *ар'х(а)нг(е)ла миханла*. Такође, уместо генитива једнине речи *гост* налазимо је у облику локатива једнине: *възлюбленнаго госте*.

На више места направљене су омашке приликом исписивања појединих речи, што се види у следећим примерима:

написано погрешно	уместо исправно
авраамовълоу	авраамовъ
прив[е]демм'	прив[е]дел'
вѣвелико	велико
смететь се	смететь се
де	тело
под(ь)лег(ь)ла	под(ь)лег(ь)ла
жемы	жены
клеветастающи	клеветастающи
распненеть	распнеть
ар'х(а)нгѣлоу	ар'х(а)нгѣлоу
приходиходши	приходши

Поред оваквих случајева у којима се најчешће удваја неки слог у речи, постоје и такве омашке где у речима недостаје понеки део. Тако уместо *но* пише *но*, уместо *коно* стоји *коно*, уместо *велелѣпна* налазимо *велѣпна*, уместо *землы* написано *земы*, уместо *попалитъ* погрешно *попаты*, уместо *авраамъ* пише *авра* и уместо *смрътъ* исписано *смътъ*. У овом, релативно кратком саставу, није занемарљива количина омашки које је начинио непознати писар.

Ако се погледају неке правописне појаве, уочиће се да писар исписује јат на одговарајућим местима, али уз знатна одступања, у којима је уместо овог знака написано слово *е*, на шта указују следећи примери:

бе (2х), вель, верова, виде (9х) поред видѣ, видеше, вьндеть, гдѣ (5х), г'невоь, делет' се, деломь, исповедала (2х), лепотою, негде, приседьше се, седеца (3х) као и сѣдѣща, снѣдь, съцен'но, теломь (2х), теск'наа, тесна, целнваше, чл(о)вѣка. Иако налазимо облик мѣсте (2х), поред колебљивог писања мѣстѣ и мѣсте, у једном случају та реч написана је као мѣсте, што може указивати на писареве ијекавске говорне особине.

Уместо српскословенског облика 3. лица јединине презента придеть, срећемо облик приде који потиче из народног језика: да не приде къ аврамоу, да приде съмр[ѣ]тню.

Од наведених преписа краће варијанте већу блискост показује препис из манастира Савине (даље скраћеница С) и из збирке Библиотеке Матице српске (даље скраћеница М), с тим што је овај други сачуван само на три странице. Поред припадања истом редакцијском типу, ова два преписа имају и низ разлика. Већ на почетку јасно се уочава да С има наслов и уобичајено обраћање „Оче, благослови”, што је изостављено у М.

Док се у С среће један слој лексике, он је у М или синонимски одређен, или са донекле другачијим значењима. Најпре се наводе примери из С, а после две тачке из М:

видеше : познаше, вьндиди : ниди, да : еда, зем(ь)ае : страни, ис : сот[ѣ], изидѣ : сот[ѣ]тиде, изидѣтъ : истезнеть, колнкоу : велнкѣ, наоукоу : обнчан, не іако : недош'наа, негде : где, никакко : нитесоже, оудни : оиди, оуднти : днти, по чень : почто, поненже : юже бо, потопнше : погоубнше, прибирают се : събирают се, придше : пондоше, принсты : привести, сего : госта, снде : прінде, снѣдь : части, сот[ѣ]вѣща : р(е)че, јединмоу : гостѣ, љс(ть) : ндетъ.

Нека другачија значењска решења такође прате међусобне разлике:

и нѣ ѣше аще : гости прїидати въ домь свои; къ аврамоу : въ домь аврамовь; и поемь нсака с(ы)на своего : такожде изидоста; сот[ѣ]вѣщавь једоу и р(е)че : и г(лаго)ла намь; сѣрѣтен идемъ въ домь дон : придѣмь; въ домь н(а)шь : къ намь; тако ен дрѣво прѣводнтъ се : его ради покланает(ь) с(е) дрѣво; іако : п[о]добне соутъ; нан како : и на коже.

Преписи *Слова о Авраамовој смрти* који се налазе у зборнику под називом *Либро од мнозијех разлога* или, како се још назива, *Дубровачки ћирилични зборник* (скраћеница Д), и у *Тиквешком зборнику* (скраћеница Т) показују својеврсне разлике у односу на преписе С и М. Поредѣћи само почетке ова четири преписа, може се увидети какве посебности су испољене у њима, што заслужује нови текстолошки приступ, који нећемо у потпуности спровести у овом раду. Овом приликом као пример наводимо одговарајуће почетне делове из сваког од преписа:

С	М	Д	Т
<p>б(о)во о с(в)ѣт(и) аврамѣ- како придѣ арханг(ел)ъ къ авраму</p> <p>вѣда послѣ г(оспод)ѣ арх(ан)г(ел)ѣ лиханѣа ко авраму и р(ече) е(с)юу г(оспод)ѣ иди въ доуоу аврамуиоу съ радостноу и съ логтевию прини- д(о)ужь възлюбленнатоу госте своего- аврамѣа ангелъ- сине- сѣди въ под(с)горѣ тако вединь поутинникъ б(о)мше нозиды како идаше аврамъ в(с)егда науоуку и нѣ ѣше аше гостѣ не идаше- и въ то врѣд(е) дивоволь в(се) поутнѣ затворнѣ- да не приде къ ав- рамуу нииксто и быс(тъ) а(б)не- ѣ- и онъ не снѣдѣ нииклако и р(ече) къ (с)ыноу своегоу нсакоу изгредь да в(и)дннѣ т(ов)ев(ка) негдѣ да прнв(е)дедѣи(т) его въ доуд н(о)ш- поннеже не снѣд ес(д)ѣ- а(б)нен и д(о)ужь(с) д(о)ужь ион въ днѣ с(и)дмемь к(с)тъ)- и поведь нсакѣ с(ы)на своего- и внде арханг(ел)ѣа лиханнѣа- в(а)ко и поутинникъ створнѣ се стран- ненъ и р(ече) къ недоу брате- от(ъ) н(о)уоу еси тн сот(ъ)вѣдшмь идоу и р(ече) сот(ъ) горьне ес(д)ь з(е)д(и)ч(е)- и аврамъ р(ече) прндѣшь въ доуд н(о)ш снѣдѣ снѣдѣ- юноша р(ече) коанкоу чмьвоу ншадь- азъ тн а(б)ннѣкь и р(ече) аврамъ о(б)рѣтен ндеи въ доуд ион аше лобнши б(о)гѣа твоего ант(ел)ъ р(ече) не дошшно к(с)тъ) днѣ-</p>	<p>Слово ѡ смрѣти аврамовѣ</p> <p>ѣгда послѣ г(оспод)ѣ арханг(ел)ѣ лиханѣа къ аврамѣс- и р(ече) е(с)юу нди въ доуд аврамѣовѣ съ радостноу веднкоу- и прни д(о)ужь възлюб- леннатоу дн госта аврамѣа- арханг(ел)ѣ же прнде под(с) горѣ- и быс(тъ) в(а)ко и поутинникъ- идаше аврамѣа възсгда обгннчн гостн прндѣ- тн въ доуд свон- и въ то врѣдѣ госта не ншд- шѣ- поннеже вѣ затворнѣ д(и)вольт възь поутн да не прндѣтъ въ доуд аврамѣовѣ- и быс(тъ) а(б)нѣ, ѣ- и не сънде нтесовѣ- и р(ече) къ (с)ы- ноу своегоу нсакѣ изгредь едѣ възн(и)дѣ едѣ т(о)в(е)кѣ да прндѣдѣть его въ доуд нашѣ- юже бо д(о)ужь ион содмемь ес(тъ) въ днѣ- такожде изгредѣстѣ и въздѣста арханг(ел)ѣ лиханѣа- в(а)ко едн(ч)но поутинникѣ страннѣ- и възпрѣшнѣ от(ъ)нкодоу еси тн- и г(а)го(л)ѣ нидь от(ъ) горнѣ страни ес(д)ѣ- аврамъ р(ече) прндѣшь на снѣдѣ- арханг(ел)ѣ р(ече) треднн ес(д)ь и велнкъ чмьвѣс нидмь- и аврамъ р(ече) прндѣшь аше лобн- шн б(о)гѣа твоего- арханг(ел)ѣ р(ече) не дошшно дн к(с)тъ) ногѣ дѣ болѣтъ-</p>	<p>Понне сод(ъ) смртн аврамѣовѣ- како повен аврамѣа г(оспод)ннъ богу и по нъ ангелѣ послѣ да видн врамѣ- овоу нневоу 8 тнѣс своудъ за живѣта своего 7 годншѣа прнде смртн авра- мѣовѣ 7 годншѣа прнде смртн аврамѣовѣ послѣ арханг(ел)ѣ лиханѣа- да видн прнстоле невоко и еднѣ кѣ прннева- тн 8 внекѣ тѣн днѣа члнствѣ д(о)в(с)тн г(оспод)ннѣ внше обгнчн аврамѣовѣ да ннскѣа безъ госта ннша не о(с)сн 8 доуд своудъ и знмѣтѣ тон живѣе и д(а)- градише сѣе п(с)те коу бнѣсѣ прнекоу тѣн планнне коу доубѣлѣхъ кѣнн аврамѣовн да не доубѣ ннтко ннсод(ъ)нскѣа дѣнн к аврамѣс изгдѣ сѣдмь днѣа да нтѣдѣ не о(с)сн аврамѣс за(ч)о не бн нн госта 8 доуд негоу како н прнне доубѣлѣхъ по- тоуд рѣе сннъ своудъ нзакъ сннъ ион ото вѣдѣ да не зло нашѣ станне ованон побуду на п(с)тѣ недѣ т(о) о(д)нскѣа изгдѣ п(с)тѣлѣ с кнѣдѣ ендѣоу блатомѣнн 8 доуд нашѣдѣ неке дѣхъ ион одамно нѣстѣ 8 днѣе и тѣн тѣкоу нзндѣше н внднше арханг(ел)ѣ лиханѣа како нсѣ- нота пстннкѣа краснѣа и впрѣшнше га сод(ъ)нскѣа сн н он нидь рѣе сод(ъ) горнѣ сѣмь странѣ н рѣе днѣ аврамѣс да побн- лю да блатнѣдо и арханг(ел)ѣ днѣ рѣе велнкѣс чмьвѣс ндѣдѣ тредннѣ несащѣ аврамѣс рѣе дѣнн ако бога лобнши т(о)в- негѣа н арханг(ел)ѣ днѣ рѣе не дошшѣа т(о)в- ноте дѣе болѣ-</p>	<p>Слово ѡ смртнѣи ѡ жнтн авра- мѣовѣ-</p> <p>И(б)рамѣс жннѣше въ доуд своудѣ- и жмашѣ како да внднть възѣ строенѣа се на сѣбѣтѣ- и стѣа на до- антѣе къ б(о)гоу- послѣ г(оспод)ѣ арх(ан)г(ел)ѣа лиханѣа- да въздѣдѣ е(с)юу а(о)ушѣу- въ то врѣдѣ аврамѣс бѣше не валь- 7- д(с)нн- поннеже в(а)в- гѣ оуарѣжалъ бѣше ксѣ гостн- да не прндѣтъ ннкто- арх(ан)г(ел)ѣа с(в)твѣрн сѣ- в(а)ко и пстннкѣ- внде его аврамѣс нѣ дадѣте- и възмудѣа се и р(ече)- прнходнтѣ н днѣ гостѣ- хѣшоу бо и азъ снѣсѣтн хлѣбѣ- дннде на п(с)тѣ и срете его- и р(ече) доубѣ треднншъ поутнѣдѣ твондѣ- онъ тожде е(с)юу р(ече)- аврамъ р(ече) братѣ прндѣшь въ доуд ион на снѣдѣ онъ р(ече) въздѣа ес(тъ) днѣ рѣс(отѣ)-</p>

У додатку доносимо приређен текст *Слова о Авраамовој смрти* према препису из збирке манастира Савине, уз праћење текстолошког стања непотпуног преписа који се налази у Матици српској.

Томислав Ж. Јовановић

ВАРИАНТ АПОКРИФА О СМЕРТИ АВРААМА ПО СЕРБСКОМУ СПИСКУ XIV ВЕКА

Резюме

В цикле апокрифов об Аврааме особое место принадлежит *Слову о смерти Авраама*. В нем подчеркиваются мотивы гостеприимства и праведности Авраама, которые и сделали его любимцем Бога. Костяк повести – повеление Бога, обращенное к архангелу Михаилу, спуститься с небес и пойти в дом Авраама, чтобы забрать его душу. Встреча архангела Михаила с Авраамом, его женой Сарой и их сыном Исааком в повествовательном отношении обогащает апокриф. Особенно живописен мотив, в котором Бог снисходит к Аврааму, чтобы забрать его душу, заманивая его принесенным ему в подарок яблоком. В сербских списках в некоторых вариантах Господь приносит Аврааму три яблока, в другом же варианте – яблоко и голубя. В приложении к статье публикуется *Слово* по списку XIV из рукописи монастыря Савина.

Ключевые слова: апокриф, смерть Авраама, сербские списки, издание текста.

Манастир Савина, број 29, 246–296

(24б) Сл(о)во о смр[ь]ти аврамовѣ· како приде арханг(е)ль
къ аврамоу

Ѡ(ть)че бл(а)г(о)с(ло)вы¹

Њгда посла г(оспод)ь арх(а)нг(е)ль² миханль³ ко⁴ аврамоу и р(е)че кмоу г(оспод)ь⁵
нди въ домоу⁶ аврамовьмоу (Sic! — аврамовъ)⁷ съ радостью⁸ и съ лоубовнио⁹ прииди-
д(оу)хъ възлюбленнаго¹⁰ госте¹¹ своєго·¹² аврама ангель¹³ сниде·¹⁴ сѣден въ¹⁵ под[ь]горн¹⁶
іако¹⁷ ѳдн||нь¹⁸ (25а) поутъникъ болеше ногамы іако¹⁹ имаше аврамъ в'сегда наоукоу²⁰
*и нѣ ѳше аще²¹ гостѣ²² не имаше· и въ то врѣм(е)²³ днаволь в'се поутн затвори·²⁴ да не
приде²⁵ *къ аврамоу²⁶ никъто²⁷ и быс(ть) д(ь)не²⁸ ·ѳ· и онь²⁹ не снѣдѣ никако³⁰ и р(е)че

¹ М -7.

² М: арханг(ел)а.

³ М: миханла.

⁴ М: къ.

⁵ М -1.

⁶ М: домъ.

⁷ М: авраамовъ.

⁸ М + великою.

⁹ М -2.

¹⁰ М: възлюблен'наго.

¹¹ М: госта.

¹² М: ми ↔.

¹³ М: арханг(е)ль + же.

¹⁴ М: прінде.

¹⁵ М -2.

¹⁶ М: под[ь] горъ + и быс(ть).

¹⁷ М + и.

¹⁸ М -1.

¹⁹ М -3.

²⁰ М: обнчан.

²¹ *М: гости прїимати въ домъ свон.

²² М: госта.

²³ М: 3, 4, 5, 6, 1, 2 + понеже.

²⁴ М: вѣ затвориъ 4, 1, 2, 3.

²⁵ М: придетъ.

²⁶ *М: въ домъ авраамовъ.

²⁷ М -1.

²⁸ М: д(ь)нь.

²⁹ М -1.

³⁰ М: ницесоже.

къ с(ы)ноу своємѡ нсакоу изидемъ да³¹ в[н]днмъ члов(е)ка негде³² да прив[е]демем' (Sic! – прив[е]дем')³³ кю въ домъ н(а)шь· поненже³⁴ не снелъ ксмъ ·ѣ· д(ь)нен и³⁵ д(оу)х(ь) д(оу)хъ мон въ м'нѣ Фмалелъ кс(ть).³⁶

*и поемъ нсака с(ы)на своєго·³⁷ и видє³⁸ ар'ханг(е)льѡ мнханльѡ· ꙗко н³⁹ поутъникъ⁴⁰ створитъ се⁴¹ странненъ⁴² и р(е)чє⁴³ къ немоу братє·⁴⁴ ѡт[ъ] к[оу]доу кси ти *ѡт[ъ]вѣщаъ кмоу и р(е)чє⁴⁵ ѡт[ъ] горьне ксмъ зем(ь)ле·⁴⁶ и⁴⁷ аврамъ р(е)чє придѣмъ⁴⁸ въ домъ н(а)шь снѣмє⁴⁹ снєдъ· юноша⁵⁰ р(е)чє⁵¹ колнкоу⁵² мльвоу нмамъ· азъ три д(ь)ныемъ и⁵³ р(е)чє аврамъ⁵⁴ *ѡбрѣтен идемъ въ домъ мон⁵⁵ аще любнши б(о)га твоего анг(е)ль⁵⁶ р(е)чє не мощьно кс(ть) || (25б) м'нє⁵⁷ тогда⁵⁸ аврамъ⁵⁹ къ⁶⁰ нсакоу вьниди⁶¹ въ домъ

³¹ М: еда.

³² М: где.

³³ М: приведѣмъ.

³⁴ М: юже бо.

³⁵ М -б.

³⁶ М: 3, 4, 1, 2.

³⁷ *М: такожде изидоста.

³⁸ М: видѣста.

³⁹ М: едн(но)го.

⁴⁰ М: поут'ника.

⁴¹ М -2.

⁴² М: стран'на.

⁴³ М: въпроснше.

⁴⁴ М -3.

⁴⁵ *М: н г(лаго)ла нмъ.

⁴⁶ М: страни ↔.

⁴⁷ М -1.

⁴⁸ М + на.

⁴⁹ М -4.

⁵⁰ М: ар'хагг(е)ль.

⁵¹ М + трѣд'нь есмь н.

⁵² М: великъ.

⁵³ М -4.

⁵⁴ М ↔.

⁵⁵ *М: придѣмъ.

⁵⁶ М: ар'хагг(е)ль.

⁵⁷ М: ди ↔ + ноги ѡе болѣтъ.

⁵⁸ М -1.

⁵⁹ М + р(е)чє.

⁶⁰ М -1.

⁶¹ М: нди.

и приведи⁶² коне⁶³ и⁶⁴ въведемь сего⁶⁵ *въ домъ н(а)шь.⁶⁶ арханг(е)ль р(е)че⁶⁷ придемы⁶⁸ лѣко⁶⁹ г(лаго)люще.⁷⁰

и въставьше въ поуть ходещы⁷¹ и придоше⁷² къ доубоу· авринскоу⁷³ и⁷⁴ доубъ⁷⁵ поклони се⁷⁶ нмь· и⁷⁷ г(лаго)ла⁷⁸ къ правѣд'ныкомь.⁷⁹ с(ве)т(ь)· с(ве)тъ· с(ве)т(ь).⁸⁰ аврамю⁸¹ м'нѣшоу⁸² *такое еи дрѣво прѣводити се⁸³ поненже не видеше⁸⁴ к'то ис(тъ)⁸⁵ с нмь·

и вънидоше въ домъ аврамовъ и посла⁸⁶ исака принесты⁸⁷ овъче· и р(е)че къ⁸⁸ саре аврамь⁸⁹ принеси въ⁹⁰ оумивальныцоу· и оумни⁹¹ ноги⁹² единомлоу⁹³ селлоу.⁹⁴ поненже троудьнь иеть·⁹⁵ приемь⁹⁶ же⁹⁷ сарьра оумивальныцоу и принесе приемьше⁹⁸ нозен⁹⁹ оу-

⁶² М + мн.

⁶³ М: коня.

⁶⁴ М: да.

⁶⁵ М: госта.

⁶⁶ *М: къ намь.

⁶⁷ М + не троудн отрока· нъ.

⁶⁸ М + самн.

⁶⁹ М: лѣко.

⁷⁰ М: г(лаго)люще.

⁷¹ М -5.

⁷² М: пондоше.

⁷³ М: анъврнскоумь.

⁷⁴ М + и въсе вѣт'вїе.

⁷⁵ М: доуба + того.

⁷⁶ М + до земле.

⁷⁷ М -2.

⁷⁸ М: г(лаго)люще.

⁷⁹ М: правѣд'никъ.

⁸⁰ М: 3, 4, 5, 1, 2.

⁸¹ М: аврамь+ же.

⁸² М: мнѣше.

⁸³ *М: его ради покланяет(ь) с(е) дрѣво.

⁸⁴ М: познаше.

⁸⁵ М: идеть.

⁸⁶ М + а'враамь.

⁸⁷ М: привести.

⁸⁸ М -1.

⁸⁹ М -1.

⁹⁰ М -1.

⁹¹ М: оумн.

⁹² М: нозѣ.

⁹³ М: гостъ.

⁹⁴ М: 2, 3, 1.

⁹⁵ М + и.

⁹⁶ М: прием'шн.

⁹⁷ М -1.

⁹⁸ М -3.

⁹⁹ М: нозѣ + его.

дити¹⁰⁰ и внде нозе¹⁰¹ јако бесплѣтне¹⁰² соутъ. и възвѣдн се велико.¹⁰³ и р(е)че сарѣра¹⁰⁴
 къ аврамоу се¹⁰⁵ нозе јако нѣ чл(о)в(е)теци¹⁰⁶ соутъ. јако¹⁰⁷ онехъ¹⁰⁸ мвжен¹⁰⁹ ягда¹¹⁰
 потопише¹¹¹ с[о]домъ и гоморъ. тогда аврамъ¹¹² сот[ъ]вещи¹¹³ съ гнѣвомъ къ сарѣрѣ р(е)че¹¹⁴
 || (26а) ѿ како нѣ съгориши огнѣмъ *или како¹¹⁵ д(оу)хъ твои ис¹¹⁶ тебе не изидѣтъ¹¹⁷
 *по чень¹¹⁸ сътетати¹¹⁹ сего¹²⁰ стран'на и *не јако¹²¹ къ н(е)в(е)сномоу ц(а)роу
 нсакъ принесе овъче. и¹²² створи снѣдъ¹²³ въ єдинь час(ъ). изидѣ¹²⁴ ар'х[а]нг[е]ль¹²⁵
 и възиде¹²⁶ на н(е)в(е)са.¹²⁷ и¹²⁸ бѣ¹²⁹ ко въ заходъ сл'нца.¹³⁰ ягда прибирают се¹³¹ анг(е)лы
 къ прѣстолю г[оспо]д[ъ]ноу и¹³² покланяють се прѣстолю.¹³³ и ста¹³⁴ арханьг(е)ль прѣд[ъ]

¹⁰⁰ М: дити ↔.

¹⁰¹ М -1.

¹⁰² М: бесплѣт'нь.

¹⁰³ М -4.

¹⁰⁴ М -1.

¹⁰⁵ М: сїе.

¹⁰⁶ М: чл(овѣ)те.

¹⁰⁷ М: п[о]добне соутъ.

¹⁰⁸ М + трех[ъ].

¹⁰⁹ М: мюужн.

¹¹⁰ М: иже.

¹¹¹ М: погубише.

¹¹² М: с(ъ)нь єн.

¹¹³ М: р(е)че.

¹¹⁴ М -3.

¹¹⁵ *М: и на коже.

¹¹⁶ М: сот[ъ].

¹¹⁷ М: исчезнетъ.

¹¹⁸ *М: пошто.

¹¹⁹ М: съчетаешн.

¹²⁰ М -1.

¹²¹ *М: немоци'наа.

¹²² М -3.

¹²³ М: ясти.

¹²⁴ М: сот[ъ]гиде.

¹²⁵ М ↔.

¹²⁶ М -2.

¹²⁷ М + въ єдинь час(ъ).

¹²⁸ М -1.

¹²⁹ М: бѣше.

¹³⁰ М: сл(ъ)нца.

¹³¹ М: събирают се.

¹³² М -1.

¹³³ М -1.

¹³⁴ М -1.

прѣстоломь· н¹³⁵ поклонн се прѣстолоу¹³⁶ н р(е)че г(оспод)н аврамь хоцетъ дати м'не¹³⁷ овьче иасти· ч'то¹³⁸ м'нѣ г(лаго)лешн г(оспод)н· н г(оспод)ь р(е)че къ арханг(е)лоу ч'то иастъ аврамь иждь н ти

н пакы сниде ар'х[а]нг[е]ль н обрѣте трапезоу· поставлен'ноу н тоу иадоше н пише аврамь съ анг(е)л(о)мь възлеге на съньмиши· нсакъ съ ревѣкою женою своєю н сарьра въ <н>но съньмише въ полоуноши вьста нсакъ от[ь] съньмиши н плачешн вѣвелико (Sic! — велико) н ста прѣд[ь] д(ь)верьми где лежить аврамь съ анг(е)ломь н р(е)че от[ь]врнзи мн от(ь)че дв(е)ры да се нагледамь красоти твоюн· || (26б) поненже нѣ виждоу те николиже тювь же н сарьра н прндѣ· от[ь]врзѣ аврамь вьниде нсакъ н приемь от[ь]ца своего нсакъ н вьсплака цѣланкаюшнн ноги его аврамь р[е]че повѣждь мнѣ чедо ч'то плачешн нсакъ р[е]че о'че снь видѣхъ имѣхъ на главе вѣньць сл'ньныи н възе мь го тон гость ко(н)но с токою· вемь от(ь)че ти кс(ть) послань съ н(е)б(е)сь възети тебе н овьемь его целнваше н горько плакаше аврамь вьсплака арханг(е)ль мнханль тѣ слъзнн арханг(е)ловѣ створише себе съцен'но каменнѣ· н тоу аврамь поклонн се н р(е)че· г(оспод)н повѣждь мь к'то кснн тнн

тогда арханг(е)ль мнханль р(е)че послань ксль възети д(оу)хъ твои р(е)че аврамь да бнх[ь] видѣль г(оспод)а теломь н в'се н(е)б(е)сныа неб(е)снаиа тогда ар'х(а)нг(е)ль възиде на н(е)б(е)са· съ страхом' н г(лаго)ла къ г(оспод)оу н г(оспод)ь р(е)че пошлн аврамь възнесн на н(е)б(е)са

н прнде аврамь къ || (27а) прѣстолоу поклонн се къ г(оспод)оу н виде г(оспод)а седеща на прѣстолѣ сѣдѣ херовимльсе н тоу бо дивлахоу се анг(е)лы· где веселахъ се н(е)б(е)са О аврамь р(е)че г(оспод)ь къ ар'х(а)нг(е)лоу мнханлоу нзднн съ възлоу'бленьннм' монмь гостемь монмь· аврамь да в[н]днть в'са строюшн се н воудѣтъ в'се волѣ аврамь еже хоцетъ н повелнтн·

нзъш[ь]дыше н видѣ аврамь члов(е)ка сѣдеща на прѣстоле висоце тнхо а н красна н веле(ле)пна но кдннь час(ь) н р(е)че радоваше се по м'ного плачеша· н р(е)че аврамь къ анг(е)лоу г(оспод)н члов(е)къ· поч(ь)то си плачетъ н пакн смеет' се н р(е)че арханг(е)ль тон кс(ть) прьвоздани адамь зрнтъ где грѣдоу д(оу)ше правѣд'ннхъ въ ран тогы смететъ се (Sic! — смеетъ се) кгда же в[н]днть грѣшннх[ь] д(оу)ше ндоушн въ моукоу· тогда плачет' се велико н р(е)че аврамь г(оспод)н да бнхъ видѣль где делет' се д(оу)ше грѣш'ннхъ·

правѣд'нѣн пакы видѣ аврамь· || (27б) д'воиa вр[а]та кднно великое тесна· а дроуга шнрокта· н прнходѣхоу сверепо страш'нннн анг(е)лн прнкодѣхоу м'ногн народн въ шнрока вр[а]та н тоу бе зрьвнше въ т'мю кродемш'ноую тоу бо зрнтъ адамь съ прѣстола великаго· плачешн г(лаго)лаше О чедо мое челоу тако съблазннсте се· кгда бо в[н]днши правѣд'ннка въ тѣскьна вр[а]та гредоушн въ ран· тогда адамь веселеше се виде аврамь тескьнаиа вр[а]та н вьспл[а]ка се велико где прнходетъ правѣд'ннхъ д(оу)ше н р(е)че ар'х(а)нг(е)ль г(оспод)н

¹³⁵ М -3.

¹³⁶ М -1.

¹³⁷ М: мн.

¹³⁸ М одавде до краја изгубљен текст.

азъ вѣлнко де (Sic! — тело) и мамъ· кокъ <и>с(тъ) м'не· где пронти и ар'ханг[е]ль р(е)че ѿ аврамъ тебе боудотъ пространнаа· тако николю тако не боудеть

виде аврамъ единому женоу дръжеши ю аныг(е)лы ни въ едина вр[а]та въведеши га· аврамъ р(е)че г(оспод)и прости м'не единому д(оу)шоу сию и анг(е)ль р(е)че авраму придѣль на соудъ || (28а) да како соудъ боудеть поем'ше приведоше ю на соудъ· и виде ч(лов)ека седеши стара и анг(е)ль прѣдъ ныль при немъ приседьше се женоу и раз'гнуоше к'нигы тѣ оберѣтоше правѣднии м'ного и що ве створила жена та· тькъмо едины грѣхъ не исповедала ѿ(тъ)цоу д(оу)ховьномуу того ради посилают' се въ мзкоу аврамъ р(е)че г(оспод)и каковы кс(тъ) грѣхъ ки· то кс(тъ) на дьщере привезала зета и самаго под(ь)лелег(ь)ла· (Sic! — под(ь)лег(ь)ла) а дьщерѣ обезьмомужнаа и ѿ(тъ)цоу д(оу)ховьномуу не исповедала и тако поем'ше женѣ врьгоше въ тьмоу кромешьюю·

аврѣмъ р(е)че г(оспод)и к'то кс(тъ) ч(о)в(е)къ си· иже дръжитъ грѣхи ч(о)в(е)к(о)мь· ан'г[е]ль р(е)че то кс(тъ) кенохъ с теломъ соуднтъ ч(о)в(е)комь· томоу бо р(е)че г(оспод)ь да не ознваютъ се црк[о]въ кенохова на зем(ь)лы· и ник'то призоветъ илѣ его

виде на иноумь мѣсте ч(о)в(е)ка седеши и приводѣхъ люди сонн же избывахоу ихъ и възимахъ || (28б) иль моши илменниа р(е)че да примоутъ и придоу вльци ч(лов)еци и да помють по единомуу комоуждо ихъ и бысть тако

видѣ на иноумь мѣсте съ моужьниимъ жемы (Sic! — жены) сменяше се· и р(е)че да зинеть зем(ь)ла и пожрѣтъ ихъ· и быс(тъ) тако

виде на иноумь мѣстѣ ч(о)века клеветаяущи (Sic! — клеветаяущи) оубогихъ къ вельюжамъ прѣдаваущихъ и р(е)че да попа(л)н(у)тъ ихъ ѿг'нь

видѣ на иноумь мѣсте юноше сѣдѣши и приношахоу всемъ грѣси и сонъ в'сехъ запоуститъ и записоуетъ и прѣдав'ше кенохоу· и въпроси аврамъ· р(е)че г(оспод)и к'то кестъ юноша записоуетъ грѣхи· и ан'г[е]ль р(е)че· авель кестъ с(ы)нь прьвозданныаго адама· р(е)че г(оспод)и како кенохоу придѣ· и тоу анг(е)ль р(е)че кенохоу аще то створиши не боуде м'не причестень· и видѣ г(оспод)ь кеноха м(и)л(о)стыва того ради р(е)че г(оспод)ь да не съзиждеть се || (29а) цр(ь)к(о)въ кенохоу на зем(ь)лы

виде аврамъ на иноумь мѣсте ч(о)в(е)ка прѣкланающи се д(оу)шоу свою погъблещи користи рад[н]и р(е)че да распненеть (Sic! — распнеть) се тако и прьсть· и тако быс(тъ)

Тогда р(е)че г(оспод)ь къ ар'х(а)нг(е)лю съниди съ аврамомъ въ домъ его· в'секу кто бо к'то не копниа соуетъ· в'секо не илюци ѿ немъ милосты ѿ немъ· ѿ чюждымъ създанин тако и аврамъ поненже нѣс(тъ) създааь т(о)го ради не млоуеты ихъ нь в'секу грѣшень кс(тъ)· хошетъ се соуднти противъ деломъ· и тако и моу'нтъ се

и вьнидетъ авра(мъ) въ домъ свон· и р(е)че сарьра въ истинѣ г(лаго)лахъ т[е]бе· кѣда оумнихъ нозе ар'х(а)нг(е)лоу (Sic! — ар'х(а)нг(е)лоу) съ кс(тъ) тако едины ѿт[ь] трѣхъ сонехъ моужен кѣда придоше въ домъ нашъ и кѣда погоубише с[о]домъ и голморъ види ли г[оспо]д[и]не м(ь)нѣ не кел(ь)лешы вѣрни· а г(оспод)ь верова ме·

прѣбыс(тъ) аврамъ п[о]томъ ·ā· лѣт[ь]· посла см(р)ьтъ къ авраму р(е)че анг(е)лоу рафанлоу да приде съмр[ь]тню || (29б) къ възлоублен'номуу авраму· съ красотоу велнкою

тихнѣмъ образомъ ѿгда же видѣ и оужасе вельми и р(е)че къ смр[ь]ты и тако ли в'сакомоу члов(е)коу приходиходиши (Siс! — приходиши) и р(е)че смр[ь]ть авраме ти ѿси правед[ь]нѣ· того ради тако придохъ ѿ чл(о)в(е)цы грѣш'ни боле се би нѣмъ не родити

ѿгда видѣ и боѿ се г(оспод)и авраме ѿтъ мр[ь]ты снидѣ г(оспод)и с лепотою авраамьвою и приде къ аврамоу трни ѿбавька· видѣ авраме· и възлоубви <н>хъ и прострѣн роуце своѣ да приметъ ѿбавька и прѣдасть д(оу)хъ къ г(оспод)оу съ красотою своєю великою б(ог)оу н(а)шамъ сл(а)ва в' в(ѣ)ки.